

Länsstyrelserna

RUS – Regional Utveckling och samverkan i miljömålssystemet

Regional Årlig Uppföljning av miljömålen 2024 - Sammanfattning av miljömålet Frisk luft

Sammanfattning

Hälften av länsstyrelserna bedömer att trenden för luftkvaliteten är neutral och hälften att den är positiv. Elva länsstyrelser bedömer att målet inte är möjligt att nå till 2030, medan 10 stycken bedömer att målet är nära att nås. Preciseringarna för partiklar (PM₁₀), marknära ozon, ozonindex och bens(a)pyren bedöms svårast att klara. Generellt saknas underlag för att bedöma några av preciseringarna, men framför allt butadien och formaldehyd. En skärpning av preciseringarna i enlighet med WHO:s riktvärden bedöms viktigt för människors hälsa, men takten i åtgärdsarbetet behöver öka för att dessa ska nås till 2030.

De områden som bedöms vara viktigast att åtgärda är att minska mängden vägtrafik och dubbdäcksanvändningen, möjliggöra utbyte av äldre vedpannor genom ekonomiska styrmedel, minska utsläppen från industrin samt internationellt samarbete för att minska utsläpp från sjöfart och intransport av föroreningar.

Faktorer som riskerar att motverka måluppfyllelsen är att vägtrafiken ökar, städerna tätas, bilarna blir tyngre och förbränning av fast biobränsle ökar. Positivt är att halterna av kvävedioxid i tätorterna minskar och att utbyggnad av laddinfrastruktur för vägtransporter pågår över hela landet.

Åtgärdsarbete för miljökvalitetsmålet

De områden som av flest län bedöms vara viktigast att åtgärda för att minska utsläppen och halterna av luftföroreningar är mängden vägtrafik, andel dubbdäck, småskalig förbränning av ved och pellets samt utsläpp från industrin. Några län anser att det krävs ekonomiska styrmedel för att möjliggöra att hushåll byter ut äldre pannor och kaminer till nya med bättre rening. Hälften av länen påtalar vikten av internationellt samarbete för att minska intransport av luftföroreningar och utsläpp från internationell sjöfart.

Hälften av länen beskriver att de genom tillsyn och prövning av miljöfarlig verksamhet arbetar för att minska utsläpp av luftföroreningar från industrin. I flertalet län pågår arbete med trafikstrategier/transportplaner för att styra mot ett mer hållbart resande. Flera län påtalar vikten av att i ett tidigt skede beakta luftkvaliteten inom den fysiska planeringen. När nya bostäder, förskolor och skolor lokaliseras i redan tätt bebyggda områden med mycket trafik riskerar luftkvaliteten att bli sämre och dessutom exponeras fler människor för luftföroreningarna.

Miljözoner

Miljözon klass 1 (tung fordon) finns i Stockholm, Göteborg, Malmö, Mölndal, Uppsala, Helsingborg, Lund och Umeå. Stockholm har dessutom miljözon klass 2 (lätta fordon) på Hornsgatan. I RÅU för 2024 beskrivs att Malmö stad ska utreda möjligheten att införa

miljözon klass 3 (el-, bränslecells- och gasfordon) under vissa tider på dygnet och att Uppsala kommun ska utreda effekten av miljözon klass 2 och 3 i centrala Uppsala.

Statliga vägar

I tre län, Västernorrland, Västerbotten och Blekinge, görs förändringar för statliga vägar som bland annat bidrar till att minska trafikmängderna genom större städer där många människor exponeras för trafikens utsläpp av luftföroreningar.

- Västernorrland - I Sundsvall har E4 dragits om, vilket resulterat i en minskning av utsläpp från trafik i staden. Det planeras dessutom för en ny sträckning av E4 i Örnsköldsvik, den så kallade Norra korridoren.
- Västerbotten - I Umeå har det byggts en ny ringled runt staden. När den sista delen, Västra länken, är helt klar ska Umeå kommun få rådighet över väg 503 (statlig) som går genom den centrala staden. Då planeras för en utveckling av staden så att miljöanpassningar kan göras. I Skellefteå planeras för en ny E4-dragning öster om staden, bland annat i syfte att avlasta centrum från tunga transporter.
- Blekinge - Trafikverket bygger om väg E22 till motortrafikled längs sträckan Lösen-Jämfö i östra Blekinge. Vägen går genom centrala Jämfö som har drygt 2 600 invånare, men leds nu norr om samhället. För att underlätta pendling med kollektivtrafik byggs tre nya samåkningsparkeringar och busshållplatser vid trafikplatserna längs den ombyggda sträckan.

Luft och klimat

Flera län beskriver positiva synergieffekter mellan åtgärder för bättre luftkvalitet och minskad klimatpåverkan, till exempel omställningen till el och biogas inom transportsektorn samt industrins omställning från förbränningstunga processer till processer som drivs med el. Utbyggnad av laddinfrastruktur för vägtransporter pågår över hela landet.

Vissa klimatåtgärder bedöms dock leda till att utsläppen av luftföroreningar ökar. Exempelvis beskrivs att elfordon är tyngre än fossilbränsledrivna fordon vilket leder till större slitage av däck och vägbanor med ökade partikelutsläpp som följd. Det skrivs också att en ökad användning av fasta biobränslen kan leda till ökande utsläpp av partiklar och andra luftföroreningar. I några län pågår en betydande etablering av industrier som syftar till att underlätta samhällets omställning till fossilfri energianvändning. Vid dessa etableringar riskerar utsläppen av kväveoxider, partiklar, flyktiga organiska föreningar, metaller, kvicksilver, svavel och dioxiner öka som följd av etableringarna. Vidare ökar behovet av tunga transporter som i vissa fall kör genom tätorter.

Miljöövervakning och uppföljning av åtgärders effekter

För att kunna beskriva tillståndet i miljön i relation till miljömålets preciseringar och följa upp effekterna av genomförda åtgärder behövs miljöövervakning i form av återkommande mätningar av halter i luft. I fjorton av länen beskrivs att kommunerna ingår i Luftvårdsförbund och samverkansområden för kontroll av luftkvalitet. Trots detta saknas i flera fall mätdata för att följa upp och bedöma om preciseringarna för Frisk luft klaras eller inte.

Exempel på åtgärder

Nedan följer ytterligare exempel på åtgärder som genomförts eller pågår för närvarande och som inte omfattas av beskrivningarna ovan. Det finns många bra åtgärder som är värda att nämnas och åtgärderna nedan representerar endast ett axplock av dessa.

- Dalarna - Kommunerna Smedjebacken, Vansbro och Malung-Sälen genomför under 2023–2024 projektet "Gröna Vägen" med etablering av laddstationer längs riksvägen mellan Smedjebacken och Sälen¹.
- Gotland - Energicentrum Gotland genomför fram till vintern 2025 ett projekt med syfte att identifiera barns resvanor². Projektet ger en ökad kunskap kring hur infrastruktur ska utformas för att främja barnens aktiva mobilitet. Minskade korta resor inom tätorter bidrar i sin tur med minskade utsläpp till luft från biltrafiken.
- Gotland - Science Park Gotland genomför under 2024 en förstudie syftet att identifiera och utveckla förutsättningarna för elflyg på Gotland³.
- Halland - Kommunernas bilpooler är på väg att bli fossilfria genom en övergång till el och biogas. Kollektivtrafiken är på väg åt samma håll, ett exempel är Varbergs kommun där all kollektivtrafik är fossilfri och där man 2020 införde elbussar i 25 procent av stadstrafiken.
- Jämtland - Östersunds stadsbusstrafik blir till 100 procent eldriven från hösten 2024.
- Norrbotten - I Kiruna arbetar kommunen med att möjliggöra en centrumnära järnvägsstation och resecentrum. En detaljplan har påbörjats för godsbangården för att främja järnvägsburen trafik framför bilburen transport.
- Karlstads kommun har tagit fram en egentillverkad saltblandning gör att binda partiklar, Karlstadslaken⁴. Den tål lägre temperatur än vanliga saltblandningar och är mer effektiv och mer skonsam mot miljön.
- Örebro - I Örebro kommun pågår ett flerårigt projekt där delar av stadens gator byggs om för att anpassas för busskörfält för snabbussar (Citylinjen). En utvärdering 2024 visade att de nya busskörfälten lett till att restiden för bussen minskar och att punktligheten förbättrats. Resandet med bussar som trafikerar stråket har också ökat med 13 procent, vilket motsvarar en ökning på cirka 10 000 resenärer per månad, samtidigt som resandet i stadstrafiken i övrigt har minskat.

Tillståndet och miljöbedömningen för miljö kvalitetsmålet

Utsläpp av luftföroreningar

I Sverige var de största utsläppskällorna till kväveoxider (NO_x) Utrikes transporter inom Sveriges gränser⁵ (knappt 60 % av de totala utsläppen) och Inrikes transporter (drygt 15 % av de totala utsläppen) år 2022. För Sveriges län var den största källan Inrikes transporter (12 län), Utrikes transporter (5 län) och Industri (4 län). Förutom dessa källor är utsläppen från El- och fjärrvärme, Arbetsmaskiner och Jordbruk stora i ett par län.

¹ [Gröna Vägen | Malung-Sälen](#)

² [Framtiden är aktiva ungas mobilitet - Energicentrum Gotland](#)

³ [Elflyg - Science Park Gotland](#)

⁴ [Halkbekämpning | Karlstads kommun](#)

⁵ Utsläpp från utrikes sjöfart inom Sveriges gränser dominerar utsläppen inom sektorn.

I Sverige var de största utsläppskällorna till partiklar (PM₁₀) Inrikes transporter⁶ (cirka 35 % av de totala utsläppen) och Industri (knappt 30 % av de totala utsläppen) år 2022. Även i Sveriges län var de två största källorna Inrikes transporter och Industri, med ett undantag där utsläppen från Utrikes transporter var störst. I några län var utsläppen från Egen uppvärmning på samma nivå som Inrikes transporter och Industri.

Halter i luft, utveckling i miljön och målbedömning

I länsstyrelsernas regionala årliga uppföljning av Frisk luft under hösten 2024 bedömer 10 länsstyrelser att utvecklingstrenden för luftkvaliteten är neutral och 11 länsstyrelser att trenden är positiv. Vad gäller möjligheten att nå miljökvalitetsmålet till år 2030 bedömer 11 länsstyrelser att det inte är möjligt, medan 10 stycken bedömer att målet är nära att nås. Bedömningen är densamma som för åren 2022 och 2023.

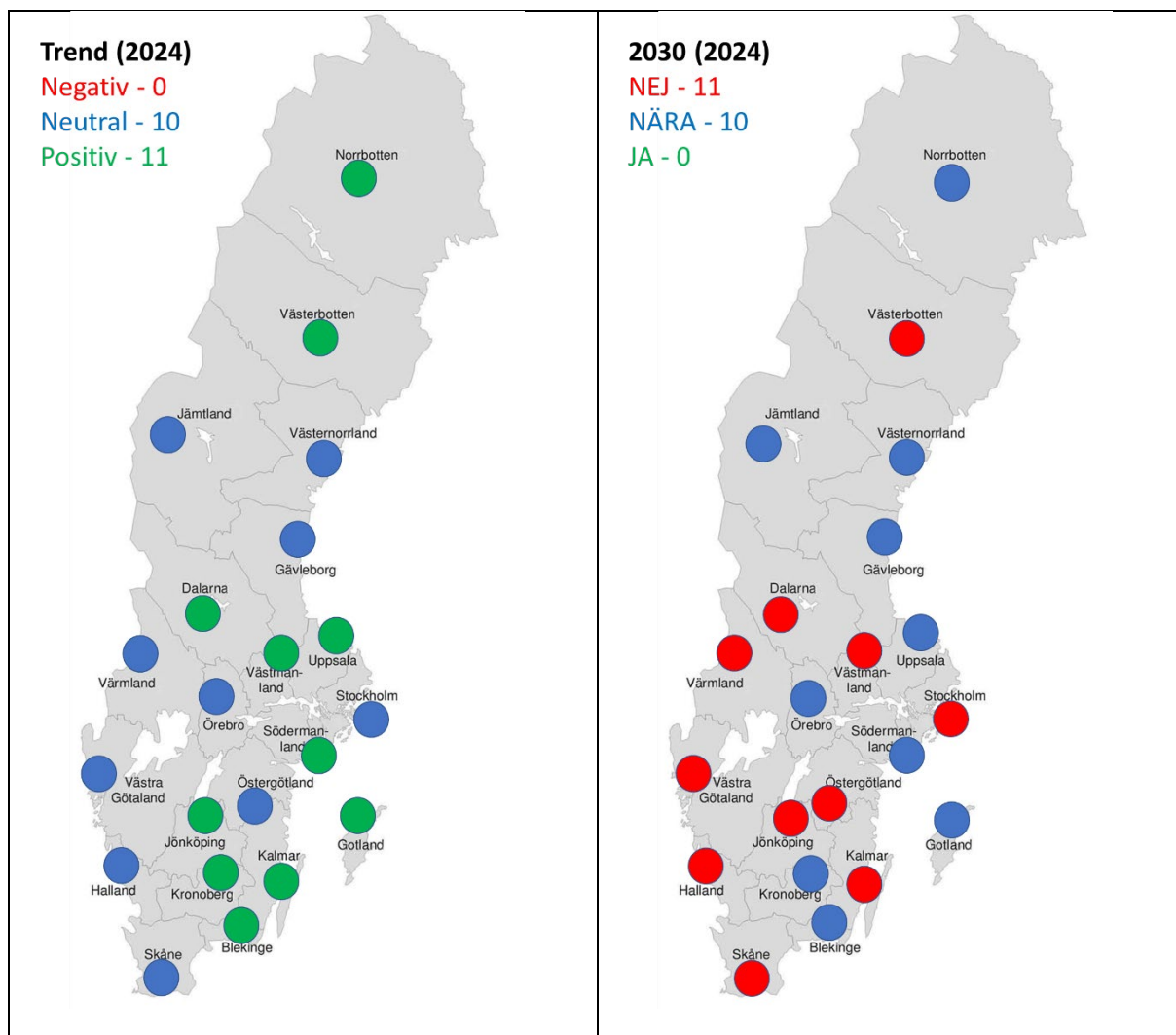
Flera län beskriver att problem med höga halter av luftföroreningar är störst i trafikerade gaturum och på platser med mycket vedeldning. På landsbygden är luftkvaliteten generellt god. Generellt bedömer länen att halterna av partiklar (PM₁₀) och marknära ozon är högre än preciseringarna för Frisk luft. I knappt hälften länen är halterna av kvävedioxid högre och i den andra hälften lägre än preciseringarna. I några län baseras bedömningar på endast årsmedelvärden, då korttidsmätningar (dygn, timme) saknas. Dataunderlaget för att bedöma bensen, bensa(a)pyren och partiklar (PM_{2,5}) är sparsamt, medan underlag för butadien och formaldehyd i stort sett saknas helt. För bensa(a)pyren använder flera län SMHI:s kartläggning⁷ och bedömer att preciseringarna kan vara svåra att nå i områden med mycket vedeldning.

Hela 11 län har åtgärdsprogram för att klara miljökvalitetsnormerna för luftkvalitet i en eller flera tätorter. Ungefär hälften av länen har åtgärdsprogram för både partiklar (PM₁₀) och kvävedioxid, medan den andra hälften har program endast för partiklar.

Flera län nämner Världshälsoorganisationens (WHO) nya riktlinjer och EU:s reviderade gränsvärden för luftkvalitet. Ett fåtal län jämför luftföroreningsnivåerna med de skärpta preciseringarna och gör bedömningen att dessa kan bli svåra att klara till 2030.

⁶ Utsläpp från slitage av vägbanan dominerar utsläppen inom sektorn.

⁷ [Ny nationell studie: så påverkar vedeldning luftkvaliteten i småhusområden | SMHI](#)

Figur 1 Länens bedömning år 2024 av möjligheten att nå miljö kvalitetsmålet till 2030 är den samma som bedömningarna för åren 2022 och 2023.